

Solne dziedzictwo w działalności edukacyjnej Muzeum Żup Krakowskich Wieliczka. Projekt Solna Akademia Dziecięca

*Salt heritage in regional activity of Cracow Saltworks Museum in Wieliczka.
The Salt Academy for Children*

Kinga STABRAWA

Muzeum Żup Krakowskich Wieliczka, ul. Zamkowa 8, 32-020 Wieliczka, e-mail: edukacja@muzeum.wieliczka.pl

STRESZCZENIE

Muzeum Żup Krakowskich Wieliczka prezentuje unikatowe zbiory dotyczące górnictwa solnego oraz dziejów żupy. W ramach swojej działalności instytucja prowadzi aktywną działalność popularyzatorską. Jednym z nowych pomysłów edukacyjnych Muzeum jest Solna Akademia Dziecięca. Jej celem jest przybliżenie dziejów regionu oraz budowanie lokalnej tożsamości wśród uczniów szkół podstawowych z klas I-III.

Słowa kluczowe: edukacja, tożsamość regionalna, Muzeum Żup Krakowskich Wieliczka

ABSTRACT

Cracow Saltworks Museum Wieliczka presents an unique collection which relates to the history of salt mining. The institution have created an innovative project for primary schools named Salt University for Children. Its aim is to present the history of the region, to teach about the role of salt in our history and to build a local identity. The project is addressed to schools in the region of Wieliczka.

Key words: education, regional identity, Cracow Saltworks Museum Wieliczka

WSTĘP

Informatyzacja i technicyzacja różnych sfer życia są dynamicznymi procesami, które wpływają na życie człowieka i otaczającego go świata. Nieuchronnie wpływają one

również na postrzeganie kultury, sztuki i nauki. Możliwości jakie daje obecnie np. technika powodują, że nie wychodząc z domu można poszerzać wiedzę lub wybierać potencjalne miejsce wizyty. Przykładem mogą być także cieszące się dużą popularnością elementy wystaw udostępniane na stronach internetowych różnych instytucji. Dlatego ogromnym wyzwaniem stojącym przed muzeami jest zachęcenie potencjalnych zwiedzających do przybycia i zapoznania się z ich kolekcjami.

Jedną z propozycji zachęcającej do wizyty w instytucjach kultury może być dobrze przygotowana oferta edukacyjna. Wieliczka, jako miejsce o wielowiekowych tradycjach związanych z górnictwem solnym, może być ciekawym źródłem pozyskiwania wiedzy. Dlatego też Muzeum Żup Krakowskich Wieliczka postanowiło stworzyć specjalny projekt, ułatwiający zrozumienie bogatej historii drzemiącej w tym miejscu i przedstawienia jej młodym odbiorcom. Celem niniejszej pracy jest przedstawienie projektu Solna Akademia Dziecięca, jego założeń oraz wykorzystanych metod.

POPULARYZATORSKA ROLA MUZEÓW

Na początku warto przypomnieć czym jest i jakie cele powinna spełniać instytucja muzealna. Wedle Międzynarodowej Rady Muzeów (The International Council of Museums; w skrócie ICOM): „muzeum jest trwale istniejącą instytucją, nie nastawioną na osiągnięcie zysku, służące społeczeństwu i jego rozwojowi, otwartą dla publiczności, która pozyskuje, konserwuje, udostępnia i wystawia w celu badawczym, edukacyjnym lub dla rozrywki materialne i niematerialne świadectwa ludzi oraz ich środowiska” (Clair, 2009). Na

podstawie międzynarodowych dokumentów, Rzeczpospolita Polska stworzyła rozbudowaną ustawę dotyczącą muzeów, precyzując definicję stworzoną przez ICOM (Folga-Januszewska, 2008). Zapisy w dokumentach wskazują, że cele i zadania muzeów są w dużej mierze niezmiennie. Jednak coraz częściej instytucje te nie pełnią roli jedynie świątyni, ale stają się dynamiczną przestrzenią, otwartą na zróżnicowanego widza. Instytucje kultury zaczęły zabiegać o widza, coraz bardziej pochłoniętego licznymi rozrywkami. Zmiany związane z globalizacją postawiły muzea w trudnej sytuacji, jak wypełniać kulturową misję jednocześnie nie stając się jedynie łatwą rozrywką. W Polsce już w latach osiemdziesiątych XX wieku zauważono ten dylemat: „Z jednej strony (muzea K.S) nie mogą zamknąć swych wnętrza dla masowego widza, (...) z drugiej strony nie mogą zadowalać się imponującymi cyframi statystyki frekwencji, rezygnując lub spływając wyraźnie swą misję kulturalną” (Gluziński, 1980). Współcześnie ta kwestia jest również aktualna. Wyzwaniem dla muzeów jest przygotowanie różnorodnych ofert pozwalających na zapoznanie się z instytucją i jej zbiorami, tak by nie odbywało się to kosztem walorów merytorycznych: „Za zagrożenie uznano tendencję do podporządkowania wszystkich działań muzeów paradygmatowi opartemu na wąsko pojmowanej atrakcyjności – grozi to ich makdonaldyzacją lub disneylandyzacją. Warto jednak pamiętać, że analogicznym niebezpieczeństwem pozostaje rezygnacja z jakichkolwiek prób unowocześniania oferty” (Niezabitowski, 2015). Muzealnictwo stoi zatem przed trudnym wyborem rozwoju, który polega na utworzeniu spójnej wizji instytucji nowoczesnej i dynamicznie działającej w sferze nauki i kultury.

EDUKACJA MUZEALNA I JEJ ROLA

Odpowiedzi na dylematy związane z funkcjonowaniem muzeów, można szukać w świadomej i profesjonalnie przygotowanej działalności edukacyjnej. W polskiej literaturze zagadnienie edukacji muzealnej jest dokładnie wyjaśnione przy pomocy definicji mówiącej, że: „Edukacja (...) polega na świadomym działaniu na rzecz podniesienia przez widza kompetencji związanych z jego sposobem doświadczania ekspozycji muzealnego, który może być dla niego istotny jako rodzaj doświadczenia życiowego wpływającego na sposób myślenia czy przekonania” (Adamczyk, 2012). Edukacja jest ważnym elementem współczesnej działalności muzeów, nie należy jej jednak utożsamiać z edukacją szkolną. Edukacja szkolna - jej cele, i zakres, są dokładnie określone w systemie prawnym. Ten typ nauczania wymaga określonych efektów, które są weryfikowane poprzez ocenę ucznia i nauczyciela. Jednak prowadzone współcześnie badania wskazują, że: „Edukacja muzealna powinna towarzyszyć każdemu etapowi rozwoju człowieka. Stąd istotne jest zwrócenie uwagi na możliwości, jakie oferuje ona systemowi edukacji sformalizowanej – począwszy od nauczania przedszkolnego, przez szkolne,

kończąc na uniwersyteckim oraz nauczaniu nieformalnym o obszarze edukacji ustawicznej” (Szeląg, 2014).

Wraz ze wzrostem roli edukacji w działalności muzeów, pojawiły się nowe pomysły na angażowanie różnych grup lokalnych w życie instytucji. Przykładem mogą być specjalnie przygotowane spotkania dla rodzin czy seniorów. W przypadku Muzeum Żup Krakowskich Wieliczka, dzięki koncentrowaniu się na dziejach miasta można budować całościowy obraz „małej ojczyzny”, zwracać uwagę na jej walory i wyjątkowość. Potrzeba budowania tożsamości czy też uczestniczenia w określonej grupie to zjawisko, które wynika z przemian społecznych i historycznych: „Tożsamość (...) do rangi społecznego problemu wyrosła w zasadzie dopiero w drugiej połowie XX w., kiedy wskutek globalnych migracji, denacjonalizacji, laicyzacji i atomizacji społecznej podważone zostały fundamenty dotychczasowego życia zbiorowości ludzkich. Muzea, inaczej niż uniwersytety, zyskały przez to ogromnie na znaczeniu, ale zarazem zwiększyła się ich odpowiedzialność” (Piskorski, 2015). W efekcie, muzea jako skarbnice wiedzy, stały się także miejscem wzmacniającym poczucie przynależności do określonej społeczności lokalnej oraz budowania tożsamości.

MUZEUM ŻUP KRAKOWSKICH WIELICZKA

Działalność Muzeum Żup Krakowskich została zapoczątkowana w 1951 roku wystawą zorganizowaną w Kopalni Soli w Wieliczce, która dotyczyła problematyki warzelnictwa i górnictwa solnego w rejonie wielickim i bocheńskim. Obecnie Muzeum Żup Krakowskich Wieliczka gromadzi, opracowuje, zabezpiecza i udostępnia bogate zabytki kultury materialnej. Unikatowe zbiory, wchodzące w skład zróżnicowanych kolekcji, prezentują najważniejsze etapy produkcji soli na ziemiach polskich oraz ciekawą przeszłość krakowskich żup solnych (Jodłowski, 2001). Muzeum posiada dwie przestrzenie wystawowe. Główna ekspozycja znajduje się na III poziomie Kopalni Soli w Wieliczce. Zaprezentowane tam zbiory przedstawiają problematykę dotyczącą geologii złóż solnych w Polsce, archeologii solnictwa, historii żup krakowskich, techniki produkcji soli kamiennej, urządzeń do transportu pionowego i poziomego, oświetlenia, form handlowych oraz zabytków sztuki i dziejów miasta. Druga przestrzeń ekspozycyjna znajduje się w Zamku Żupnym, stanowiącym historyczną siedzibę zarządu saliny od XIII wieku do 1945 roku. Zaprezentowano tam zbiory dotyczące pradziejów, historii miasta oraz unikatowy zbiór solniczek. Dodatkowo regularnie organizowane są wystawy czasowe o zróżnicowanej tematyce. Udostępnione do zwiedzania są również: ruiny średniowiecznej kuchni żupnej i murów obronnych, pierwszy szyb poszukiwawczy oraz gotycka baszta (Jodłowski, 2001). Obie przestrzenie uzupełniają się, tworząc spójną historię Żup Krakowskich. Nie można pominąć także faktu, że Kopalnia Soli w Wieliczce została wpisana na pierwszą Międzynarodo-

wą Listę Dziedzictwa UNESCO w 1978 roku. W 1994 roku obiekt został doceniony przez Prezydenta Rzeczypospolitej i uznany za Pomnik Historii. Natomiast Zamek Żupny został umieszczony na liście UNESCO w 2013 roku.

Muzeum Żup Krakowskich Wieliczka w ramach wypełniania statutowych założeń od początku swojego istnienia prowadziło działalność edukacyjną. Wraz z upływem czasu oraz zwiększeniem zapotrzebowania na lekcje muzealne, instytucja poszerzała swoją ofertę. Obecnie oprócz standardowego zwiedzania instytucja oferuje rozbudowaną propozycję zajęć muzealnych oraz wydarzeń o charakterze popularyzatorskim. W celu poszerzenia współpracy z lokalną społecznością powstał pomysł zrealizowania cyklu spotkań dla uczniów szkół z Wieliczki i okolic. Tym sposobem w 2014 r. Muzeum zainaugurowało projekt o nazwie Solna Akademia Dziecięca.

SOLNA AKADEMIA DZIECIĘCA. ZAŁOŻENIA I CELE

Solna Akademia Dziecięca to projekt kierowany do uczniów klas I - III szkół podstawowych. Jego celem jest poszerzenie wiedzy na temat dziedzictwa kulturowego Wieliczki i okolic. W trakcie trwania programu spotkania z uczniami odbywają się raz w miesiącu przez cały rok szkolny. Każda lekcja muzealna ma dwie części, teoretyczną i warsztatową. Pierwszy etap spotkań polega na wprowadzeniu uczniów w temat poprzez prezentację oryginalnych obiektów, pokaz multimedialny np. film, prezentacja multimedialna, prelekcję połączoną z dyskusją – w trakcie której uczniowie formułują problem. Natomiast część warsztatowa zawiera elementy aktywizujące jak: zadania ruchowe, manualne, intelektualne, słuchowe, czyli działania wielozmysłowe. W trakcie każdego warsztatu grupa uczestników podejmuje się pracy samodzielnej jak i grupowej. Uczniowie zapoznają się z przygotowanymi tematami, które wraz z kolejnymi spotkaniami są coraz bardziej rozbudowane i uszczegóławiane.

Uczniowie otrzymują wcześniej przygotowane indeksy z podanymi tematami zajęć. Każde warsztaty kończą się symbolicznym wpisem zaliczeniowym. Uczestnicy poprzez aktywny udział w warsztatach, mogą rozwijać swoje zainteresowania, pobudzać kreatywność i uczyć się pracy w zespole. W przypadku obecności osób z różnymi dysfunkcjami, po wcześniejszej konsultacji z nauczycielami, zadania są dostosowane do ich możliwości. Poniżej zaprezentowane zostały dwa tematy zajęć kierowane do klas I, które odbywają się w ramach Solnej Akademii Dziecięcej.

Inauguracyjne spotkanie rozpoczyna się warsztatami pt. *Witamy w Muzeum*. Podczas zajęć uczniowie poznają historię Zamku Żupnego i Kopalni Soli. Dowiadują się także czym jest muzeum, jakie są jego zadania i czy sami mogą stworzyć wystawę. Dzieci wymieniają doświadczenia związane z wizytami w muzeach różnego typu. Uczestnicy zastanawiają się także, co może być obiektem muzealnym oraz jakie obowiązują zasady zachowania w muzeach. W trakcie warsztatów

dzieci wraz z prowadzącym przemieszczają się po Zamku Żupnym i poznają kolekcję unikatowych solniczek. Tam też czekają na nich zadania manualne i zagadki do rozwiązania. Uczniowie, by wykonać ćwiczenia, muszą wykazać się spostrzegawczością i dokładnością. Dodatkowym elementem wykorzystywanym podczas zajęć jest prezentacja multimedialna, która jest uzupełnieniem całych zajęć.

Innym tematem poruszonym w trakcie projektu są *Barbórkowe tradycje*. Uczniowie wraz z opiekunem zjeżdżają na III poziom Kopalni Soli do ekspozycji muzealnej. Już samo dotarcie do podziemi kopalni jest dużym przeżyciem dla uczestników zajęć, znajdują się bowiem w nietypowym obiekcie. Na miejscu dzieci wprowadzane są do komory, w której pokazane są archiwalne zdjęcia oraz obiekty związane z tradycjami górniczymi: mundury, szable, skóra, barty, czy charakterystyczne nakrycia głowy zwane czako. Po zapoznaniu się z materiałami uczniowie przechodzą przez część ekspozycji muzealnej i wykonują zadania ruchowe np. skok przez skórę, będący swoistym rytuałem osadzonym w lokalnej symbolice górniczej. Jedną z metod edukacyjnych jest też dobór chodników i komór wraz z ekspozycjami, którymi poruszają się grupa. W dalszej części zajęć uczniowie udają się do sali edukacyjnej, gdzie każdy otrzymuje tekturowe czako. Uczestnicy, z pomocą prowadzącego i nauczycieli, rozwiązują zadania i zagadki, dotyczące wcześniej omawianych zagadnień. Na końcu każdy może obejrzeć, dotknąć i przymierzyć prawdziwe czako.

Dział Edukacji Muzeum Żup Krakowskich przyjmuje podejście konstruktywne, oznacza to stosowanie różnych wzorów uczenia się i zróżnicowanych technik pracy (Szelaąg, Skutnik, 2010). Model ten został doceniony już wcześniej, jak zauważa George E. Hein: „*Konstruktywizm w szczególności przystaje do instytucji kulturalnych, ponieważ dobrze wpisuje się w ich nieformalny, dobrowolny charakter, szczególnie – w sposób uczenia w muzeach. Jednakże jego przystosowanie do edukacji muzealnej wymaga uwzględnienia szeregu istotnych uwarunkowań*” (Hein, 2010). Hein wymienia wiele istotnych dodatkowych czynników m.in. przemysłane konstruowanie wystaw, postrzeganie edukacji jako „doświadczenia sensów”, odpowiednio przeszkolony personel. Elementy te mają za zadanie stworzyć spójną całość, która przyczyni się pobudzenia kreatywnego działania każdego uczestnika. W czasie zajęć Solnej Akademii Dziecięcej wykorzystywano różne metody, które korespondowały z tematami zawartymi w programie nauczania i nawiązywały swym zakresem do zagadnień związanych z regionem.

Fundamentem dla wszystkich zajęć w trakcie Solnej Akademii Dziecięcej jest przekaz angażujący publiczność. Podstawą tego działania jest przede wszystkim aktywizacja uczestnika zajęć, wywołanie emocji, których efektem ma być samodzielna praca. W tym procesie wykorzystywane są oryginalne ekspozyty – kontakt z nimi jest intensywnym przeży-

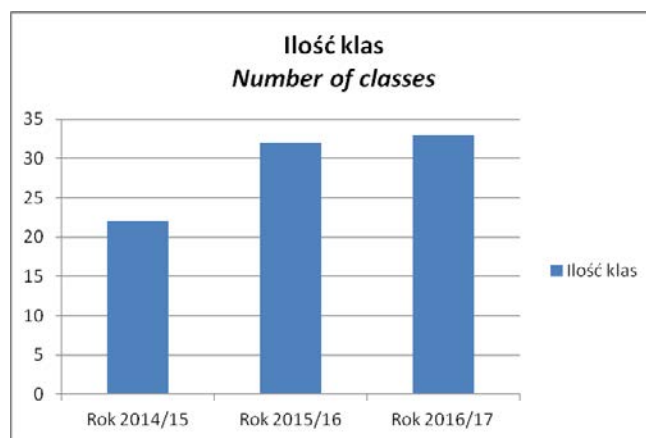
ciem dla uczniów. W przypadku młodych widzów nie można pominąć również nowych technologii, warto pokazać, że można je wykorzystywać twórczo i kreatywnie. Dlatego też w Muzeum, w czasie zajęć są wykorzystywane ekrany multimedialne czy tablety. Wykorzystanie multimediów, które obecne są obok oryginalnych obiektów, uatrakcywiają wizyty oraz wzmacniają przekaz, co zauważane jest przez edukatorów jak i badaczy (Folga-Januszewska, 2015).

Solna Akademia Dziecięca od samego początku cieszyła się dużym zainteresowaniem (Tab. 1). Już w pierwszym roku w projekcie wzięły udział 22 klasy z 8 szkół. W efekcie dało to 453 osób, które co miesiąc uczestniczyły w lekcjach muzealnych. W kolejnym roku szkolnym liczba uczestników wzrosła do 657 osób z 32 klas. Natomiast nabór na rok szkolny 2016/17 to 33 klasy, a zatem 661 uczniów biorących udział w projekcie.

Dodatkowo Muzeum nawiązało owocną współpracę z nauczycielami. Jest to ważny element w komunikacji z uczniami, wpływa również na dobieranie odpowiednich metod pracy (Szelaąg, 2014). Do sukcesu przyczyniły się również przemyślane działania organizacyjne w postaci w pełni wyposażonych sal edukacyjnych, atrakcyjnych materiałów dydaktycznych oraz multimediów, które towarzyszyły oryginalnym obiektom muzealnym. Powodzenie projektu pokazało również jak ważną rolę w tego typu działaniach odgrywają dobrze przeszkoleni pracownicy. Dzięki wiedzy i umiejętnościom edukatorów muzealnych, bazując na tej samej ekspozycji, potrafią zaprezentować różne tematy w szerszym kontekście, jednocześnie wchodząc w aktywną interakcję z uczniami.

POSUMOWANIE

Muzeum Żup Krakowskich Wieliczka prezentuje w swych zbiorach ciekawą lecz trudną tematykę związaną z dziejami soli na ziemiach polskich. Ogromnym wyzwaniem dla instytucji jest zachęcenie potencjalnych zwiedzających do świadomego zgłębiania prezentowanych zagadnień. Dlatego Muzeum Żup Krakowskich Wieliczka stara się, poprzez profesjonalną edukację muzealną, docierać do odbiorców różnego typu. Przykładem działań o charakterze popularyzatorskim prowadzonym przez Muzeum może być Solna Akademia Dziecięca. Jest to projekt kierowany do uczniów szkół podstawowych, który ma na celu zwiększenie wiedzy związanej z Wieliczką i całym regionem oraz budowanie poczucia tożsamości lokalnej, ściśle związanej z istnieniem Kopalni Soli. Wzrost frekwencji wskazuje, że Solna Akademia Dziecięca

Tabela 1. Ilość klas biorących udział w Solnej Akademii Dziecięcej na przestrzeni lat 2014-2017 (Rok szkolny 2014/15, 2015/16, 2016/17).

Table 2. Number of classes that are involved in the project of Salt Academy for Children over the years 2014-2017 (school year 2014/15, 2015/16, 2016/17).

okazał się dużym sukcesem. Ilość chętnych do uczestnictwa w projekcie wskazuje, że jest zapotrzebowanie społeczne na tematyczne lekcje muzealne, które projekt ten może wypełnić.

LITERATURA/REFERENCES

- ADAMCZYK P., 2012. Skrzynia pełna tajemnic w Muzeum Archeologicznym w Elblągu. W: Edukacja muzealna w Polsce. Sytuacja, kontekst, perspektywy rozwoju. Raport o stanie edukacji muzealnej w Polsce, NIMOZ: 64.
- CLAIR J., 2009. Kryzys muzeów, wyd. Słowo/Obraz terytoria: 39.
- FOLGA-JANUSZEWSKA D., 2008. Muzeum: definicje i pojęcie, czym jest dzisiaj muzeum?, *Muzealnictwo*, 49: 200.
- FOLGA-JANUSZEWSKA D., 2015. Muzeum: Fenomeny i problemy, *Muzeologia*, 10: 56.
- GLUZINSKI W., 1980. U podstaw muzeologii, PWN: 29.
- HEIN G. E., 2010. Edukacja muzealna. W: Edukacja muzealna. Antologia tłumaczeń, Muzeum Narodowe w Poznaniu: 74.
- JODŁOWSKI A., 2001. 50 lat Muzeum Żup Krakowskich Wieliczka, *Reprotekst*: 5-24, 11-12.
- NIEZABITOWSKI M., 2015. Zwiedzający – widz czy aktor współtworzący doświadczenie muzealne? Uwagi na temat zmian determinujących recepcję Muzeum. W: I Kongres Muzealników Polskich, Narodowe Centrum Kultury: 125.
- PISKORSKI J. M., 2015. Muzea w świecie bez historii. W: I Kongres Muzealników Polskich, Narodowe Centrum Kultury: 170.
- SZELAĄG M., SKUTNIK J., 2010. Edukacja muzealna. Antologia tłumaczeń, Muzeum Narodowe w Poznaniu: 74-81.
- SZELAĄG M., 2014. Raport o stanie edukacji muzealnej. Suplement. Część 1., *Muzeologia*, 8: 26, 77-82.